شکستن امواج

سینمای لارس فون تری یه

کارولین باینبریج ترجمه‌ی حسام‌الدین موسوی ریزی

www.ketab.ir

سرشناسه: بینبریج، کارولین، ـ ۱۹۷۰
Bainbridge, Caroline
عنوان و نام پدیدآور: سینمای لارس فون تریه: [illegible]ستن امواج / کارولین باینبریج، ترجمه‌ی حسام‌الدین موسوی ریزی
مشخصات نشر: تهران: نشر چشمه، ۱۳۹۳
مشخصات ظاهری: ۲۹۷ ص.
شابک: ۷ ـ ۴۲۲ ـ ۲۲۹ ـ ۶۰۰ ـ ۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا
یادداشت: عنوان اصلی: The [illegible]rs Von Trier: autenticity and artifice, 2007
موضوع: تری‌یه، لارس وان، ـ ۱۹۵۶ م. ـ ـ نقد و تفسیر
موضوع: سینما ـ ـ دانمارک ـ ـ تهیه‌کنندگان و کارگردانان
موضوع: سینما ـ ـ تهیه و کارگردانی
موضوع: سینما ـ ـ دانمارک ـ ـ تهیه‌کنندگان و کارگردانان ـ ـ سرگذشت‌نامه
شناسه‌ی افزوده: موسوی ریزی، حسام‌الدین، ـ ۱۳۴۶، مترجم
رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۶ ۹ب۴۶ت / ۳ / PN۱۹۹۸
رده‌بندی دیویی: ۷۹۱ / ۴۳۰۲۳۳۰۹۲
شماره‌ی کتاب‌شناسی ملی: ۳۶۵۳۷۴۵

www.ketab.ir

cheshmehpublication

telegram.me/cheshmehpublication
www.cheshmeh.ir

رده‌بندی نشر چشمه: سینما

شکستن امواج
ـ سینمای لارس فون تری‌یه ـ
کارولین باینبریج
ترجمه‌ی حسام‌الدین موسوی ریزی
ویراستار: محسن آزرم

مدیر هنری: مجید عباسی
لیتوگرافی: باختر
چاپ: دالاهو
تیراژ: ۷۰۰ نسخه
چاپ اول: تابستان ۱۳۹۶، تهران
ناشر فنی: یوسف امیرکیان
حق چاپ [illegible] محفوظ و مخصوص نشر چشمه است.
هرگونه اقتباس و استفاده از این اثر، مشروط به دریافت اجازه‌ی کتبی ناشر است.

شابک: ۹۷۸ـ۶۰۰ـ۲۲[illegible]۴۲۲۰

دفتر مرکزی و فروش نشر چشمه:
تهران، کارگر شمالی، تقاطع بزرگراه شهید [illegible]سام، کوچه‌ی چهارم، پلاک ۲.
تلفن: ۸۸۳۳۳۶۰۰

کتاب‌فروشی نشر چشمه‌ی کریم‌خان:
تهران، خیابان کریم‌خان زند، نبش میرزای شیرازی، پلاک ۱۰۷
تلفن: ۸۸۹۰۷۷۶۶

کتاب‌فروشی نشر چشمه‌ی کورش:
تهران، بزرگراه ستاری شمال، نبش خیابان پیامبر مرکزی، مجتمع تجاری کورش، طبقه[illegible] واحد ۴.
تلفن: ۴۴۹۷۱۹۸۸

کتاب‌فروشی نشر چشمه‌ی آرن:
تهران، شهرک قدس (غرب)، بلوار فرحزادی، نرسیده به بزرگراه نیایش، خیابان حافظی، نبش خیابان فخارمقدم، مجتمع تجاری آرن، طبقه‌ی ۲.
تلفن: ۷۵۹۳۵۴۵۵

کتاب‌فروشی نشر چشمه‌ی بابل:
بابل، خیابان شریعتی، روبه‌روی شیرینی‌سرای بابل.
تلفن: ۳۲۴۷۶۵۷۱ (۰۱۱)

کتاب‌فروشی نشر چشمه‌ی پریس:
تهران، پاسداران، نبش گلستان یکم، مجتمع پریس، طبقه‌ی ۲.
تلفن: ۹۱۰۰۱۲۵۸

www.ketab.ir

فهرست

دیباچه ۹

فصل اول. از کودک یاغی تا مناد پاند ۱۳

• بخش اول: سه‌گانه‌ی «اروپا» ۳۹ •

فصل دوم. تصاویری از تاریخ ۴۱

فصل سوم. اخلاق، آرمان‌گرایی و هویت ۶۲

• بخش دوم: دگرگشت‌ها در ویزیون / فیلم ۸۱ •

فصل چهارم. خوانش قلمرو: اصالت، برساخته و کشاکش بسامدها ۸۳

• بخش سوم: دگما ۹۵ و سه‌گانه‌ی «قلب طلایی» ۱۰۳ •

فصل پنجم. یک چشم‌انداز جدید؟: دگما ۹۵ و انقلاب دیجیتالی ۱۰۵

فصل ششم. ساختار روایی، نشانه‌های روایی و مباحث ژانر و تماشاگری ۱۲۷

فصل هفتم. به تصویر کشیدن تفاوت در سه‌گانه‌ی «قلب طلایی» ۱۴۷

• بخش چهارم: تجربه‌گرایی با مرزبندی‌ها ۱۶۹ •

فصل هشتم. یک سه‌گانه‌ی در حال ساخت: داگویل و مندرلی ۱۷۱

فصل نهم. از آشوبگر تا عروسک‌گردان: پنج ممنوعه، رییس کل و گروه پیش‌رو ۱۹۰

ضمیمه: بیانیه‌ها و مانیفست‌ها ۲۰۱

سه مقاله درباره‌ی دجال ۲۱۳

ملانکولیا یا ضدانرژی والای رمانتیک (۲۰۱۲) ۲۳۰

فیلم‌شناسی ۲۷۱

منابع ۲۷۷

نمایه ۲۹۱

www.ketab.ir

دیباچه

جست‌وجوی اصالت در هنر موضوع تازه‌ای نیست، ولی همان‌گونه که دنیس داتون (۲۰۰۳) عنوان کرده «هر گاه در زیبایی‌شناسی صحبت از "اصالت" به میان می‌آید، بلافاصله می‌توان این پرسش را مطرح کرد که اصالت در برابر چه چیزی؟» برای لارس فون تری‌یه، تلاش برای رسیدن به اصالت در هنر سینما عبارت است از کشف و به کارگیری ظرفیت‌های فرم هنری برای دست‌یابی به ابزاری برای فرار از تسلط ارزش‌های فرهنگ بورژوایی و عادت و ابتذال زندگی روزمره. فون تری‌یه در مصاحبه‌های متعددی درباره‌ی خاستگاه و گستره‌ی آثارش توضیح می‌دهد: «وقتی فرد در زندگی واقعی در معرض تهدیدهای متعدد قرار می‌گیرد، باید دست به خلق نوعی زندگی و هستی خیالی بزند، زیرا در این زندگی خیالی می‌توانید چیزهایی را مهار کنید که در زندگی واقعی هیچ کنترلی روی‌شان ندارید. فکر می‌کنم این می‌تواند دلیل نسبتاً خوبی برای آفرینش قصه باشد.» (بیورکمن، ۲۰۰۳: ۱۹) بنابراین از نگاه فون تری‌یه، به کمک اصالت می‌توان به ارزیابی تجربه‌ی یک فرد پرداخت و از آن دفاع کرد و براساس آن به جهان‌بینی تازه‌ای دست یافت. تلاش برای دست‌یابی به اصالت در موازات با تلاش برای رسیدن به شناخت از خویشتن خود است. برای فون تری‌یه، سینما رسانه‌ی استاندارد و کلاسیکی برای پرداختن به چنین تلاش‌هایی است. بنابراین آثارش کاملاً در مسیر تاریخ سینما و ویژگی‌های خاص آن به عنوان یک فرم هنری متمرکز هستند و به نظر می‌رسد تلاش می‌کند با تأکید بر قابلیت سینما به عنوان ابزاری مناسب برای واکاوی هنرمندانه‌ی واقعیت، اعتبار تازه‌ای به آن بخشد.

این نکته بسیار جالب توجه است زیرا اغلب گفته می‌شود فیلم‌های فون تری‌یه آثاری پسامدرن و برانگیزاننده هستند. به عنوان کارگردانی که در کارهایش ارجاع‌های آگاهانه‌ای به طیف گسترده‌ای از فیلم‌هایی بسیار متفاوت با یکدیگر همچون آینه (آندری تارکوفسکی، ۱۹۷۵) و نشانی از شر (اُرسن ولز، ۱۹۵۸) دیده می‌شود، و نیز به عنوان هنرمندی که اضافه کردن «فون» به نام خانوادگی‌اش را بسیاری از منتقدان شاهدی بر تکبر و خودشیفتگی‌اش دانسته‌اند، به نظر می‌رسد فون تری‌یه بیشتر تجسم عملیِ «برساخت‌های تصنعی»

www.ketab.ir

است تا اصالتی صادقانه، اما این کتاب نشان خواهد داد که دقیقاً همین تناقض آزاردهنده و نیز پافشاری فون تری‌یه بر اصیل بودن کارهایش به سینمای او ویژگی خاصی می‌بخشد.

کارهای هنری فون تری‌یه از تنوع بسیار قابل‌توجهی برخوردارند. در ۲۷ سالی که از ساخت اولین فیلم ۱۶میلی‌متری‌اش، شبانه (۱۹۸۰) در مدرسه‌ی فیلم می‌گذرد، فون تری‌یه ۲۳ اثر در زمینه‌های مختلف ساخته که شامل ۳ سه‌گانه‌ی فیلم بلند، چندین مجموعه و برنامه‌ی تلویزیونی، تعدادی نماهنگ و چیدمان‌های هنری می‌شود. او همچنین پایه‌گذار جنبش‌های بین‌المللی مهم و تأثیرگذار سینمایی مانند پروژه‌ی دگما ۹۵ و «گروه پیش‌رو»، و نویسنده و تهیه‌کننده‌ی فیلم‌های کارگردان‌های دیگر، از جمله توماس وینتربرگ، بوده است. (در انتهای این کتاب فیلم‌شناسی کاملی با ذکر جزئیات هر کدام از این پروژه‌ها ارایه شده.) آثار فون تری‌یه، به‌عنوان یک هنرمند، تنها محدود به فیلم سلولوئید نمی‌شود و در بسیاری از جالب توجه‌ترین پروژه‌های سینمایی‌اش از دیجیتال فیلم و تکنولوژی‌های ویدیو و دیجیتال دیده می‌شود بنابراین همچنان که فیلم‌های بیشتری می‌سازد، بحث اصالت سینمایی به‌تدریج در حال کمرنگ‌تر شدن بوده است.

همزمان فون تری‌یه پیوسته در تلاش بوده تا نشان دهد اهمیت سینما از یک سو به واسطه‌ی عدم ارتباط آن با «واقعیت» و از سوی دیگر به خاطر رابطه‌ی شگفت‌انگیزش با فرایند ناخودآگاهانه‌ی فانتزی و همذات‌پنداری است. آن‌گونه که فون تری‌یه در آثارش نشان می‌دهد، دنیای سینما ذاتاً تصنعی و تخیلی است. این کتاب تلاشی است برای کنکاش در تضاد بین اصیل و ساختگی که الهام بخش فون تری‌یه و تغذیه‌کننده‌ی خلاقیتش است، به آثارش فرم و استحکام می‌بخشد و پنجره‌های جدیدی برای آینده‌ی فیلم در قرن بیست و یکم می‌گشاید. برای رسیدن به این هدف، در این کتاب از میان گستره‌ی متنوع کارهای هنری فون تری‌یه، تنها به بررسی فیلم‌های او پرداخته‌ایم. دلیل همبود جا و نیز برای دست‌یابی به تصویری روشن‌تر، لازم بوده محدوده‌ی خاصی در نظر گرفته شود و تنها فیلم‌های مهم او بررسی شده‌اند؛ فیلم‌هایی که پخش جهانی داشته و درحال‌حاضر به شکل گسترده‌ای در فرمت دی‌وی‌دی در دسترس هستند. با وجود این لازم به یادآوری است که رویکردهای مورد استفاده در بحث‌های مطرح‌شده در این کتاب، رویکردهای مناسبی برای واکاوی بیشتر در بقیه‌ی کارهای هنری فون تری‌یه مانند فیلم‌های کوتاه اولیه و کارهایش در تبلیغات، درام‌های تلویزیونی، نماهنگ‌ها و چیدمان‌های هنری پدید می‌آورند. (جک استیونسون، ۲۰۰۲، به بررسی و تشریح حضور موفقیت‌آمیز فون تری‌یه در دیگر عرصه‌های شاخص هنری، خارج از رسانه‌ی سینما، در سطح بین‌المللی پرداخته است.)

باید توجه داشت که بسیاری از مضامین اساسی و ثابت کارهای اولیه‌ی فون تری‌یه پیش‌زمینه‌ای برای کارهای بعدی او می‌شوند. برای نمونه، در تصویر یک رهایی (۱۹۸۲) که در آن فون تری‌یه قصه‌ی دانمارکی‌هایی را به تصویر می‌کشد که در اولین روزهای آزادی دانمارک در پایان جنگ جهانی دوم از افسران

www.ketab.ir

نـازی انتقام می‌گیرنـد، عناصر مضمونی عنصر جنایت (۱۹۸۴) و اروپا (۱۹۹۱) به‌روشـنی قابل‌تشـخیص هسـتند، درحالی‌که در مده‌آ (۱۹۸۸) که اقتباسـی اسـت از فیلم‌نامه‌ای نوشـته‌ی کارل تئودور درایر (که ابتدا در دانمارک به نمایش عمومی درآمد و سپس روی وی‌اچ‌اس در فرانسـه عرضه شـد) شـاهد نشـانه‌هایی از دل‌مشـغولی فون تری‌یه به توانایی زنان در رنج بردن و شـهادت هسـتیم. این دسـت‌مایه‌ها در کارهای بعدی فون تری‌یه نقشـی محوری خواهند داشت. در فیلم‌های سه‌گانه‌ی «قلب طلایی»، شکستن امواج (۱۹۹۶)، احمق‌ها (۱۹۹۸) و رقصنده در تاریکی (۲۰۰۰) و در دو فیلم اول سه‌گانه‌ی «امریکا ـ سرزمین فرصت‌های طلایی»، داگویل (۲۰۰۳) و مندرلی (۲۰۰۵)، او مضامین مورد علاقه‌اش یعنی خیانت، انتقام و رستگاری را با دل‌مشغولی‌های دیگری مانند مفاهیم مربوط به زنانگی و پرسش‌هایی درباره‌ی نیکی و شر درهم می‌آمیزد.

این کتاب نشان می‌کند این روابط را از طریق تحلیل تکنیک و شیوه‌ی سینمایی فون تری‌یه و با توجه به شیفتگی عمیق او به فیلم به عنوان رسانه و نیز فرم هنری موردبررسی قرار دهد. این کتاب با بررسی دقیق رابطه‌ی عمیق فون تری‌یه با تاریخ، ارزش‌های فرهنگی و به کارگیری نظریه‌های روان‌شناسـانه برای کشـف کیفیت اغواکننده‌ی آثارش تلاشی مسـتمر برای بیان این نکته که برای فون تری‌یه اصالتْ ریشـه در برسـاخته دارد. شاید بارزترین نمود این نگرش فون تری‌یه در اقتباس پیشوند «فون» در بین نام و نام خانوادگی‌اش دیده می‌شـود، در «سـاختن نامی برای خودش» (بورکمن، ۲۰۰۱: ۲) فون تری‌یه شخصیتی برای خودش خلق می‌کند تا بتواند درون آن جای بگیرد. رفتارهای عصبی‌کننده و برانگیزاننده‌اش به‌گونه‌ای چکش‌کاری شـده و صیقـل یافته‌انـد که به بهترین وجـه در گفت‌وگوهای نقادانه نمایان‌گر حالت‌های خودنمایانه‌اش هسـتند، اما پشـت این نقاب ظاهری، تعهد شـدیدی به جویش اصالت و دسـتیابی به ابزار و شـیوه‌ی مناسبی برای بیان دیده می‌شود. در ساخت فیلم‌هایش، لارس فون تری‌یه تنها به دنبال کسـب نام و اعتبار نیست؛ در واقع به‌خوبی می‌توان دید که آثارش عمیقاً ریشه در جست‌وجوی حس صادقانه‌اش از خویشتن خود دارند که زیر روکش نازکِ عصبی‌کننده و برانگیزاننده‌ای پنهان شـده اسـت که در نگاه نخست دشوار است، رگونه‌ای از حساسیت هنری‌اش به نمایش می‌گذارد.

www.ketab.ir